

حالت به‌ای ذینفع و مخاطب در زبان روسی و طرز بیان آن در زبان فارسی

حسین لسانی*

دانشیار گروه زبان و ادبیات روسی، دانشکده زبان‌های خارجی، دانشگاه تهران، ایران

(تاریخ دریافت: ۸۵/۰۶/۰۵، تاریخ تصویب: ۸۵/۰۷/۰۸)

چکیده

مقاله حاضر به تشریح وجه تمایز حالت به‌ای ذینفع (дательный заинтересованного лица) و مخاطب (дательный адресата) در زبان روسی و طرز بیان آن‌ها در زبان فارسی می‌پردازد. هر دو حالت به‌طور معمول از چهار عضو تشکیل شده‌اند. عضو اصلی و مهم جمله، واژه‌ای است که در حالت به‌ای خواه ذینفع یا مخاطب صرف شده باشد، این هنگامی است که در هر دو ساختار از فعل استفاده کنیم. فعل جمله در اینجا دارای هدایت دستوری دو گانه (двойное управление) خواهد بود. در زبان فارسی، می‌توان نهاد را از ساختار حذف کرد. در این صورت شناسه فعل، نقش نهاد را ایفا می‌کند. در زبان روسی، در صورتی که فعل جمله در زمان حال یا آینده به‌کار رفته باشد، می‌توان نهاد را از ساختار حذف کرد. در این صورت شناسه فعل نقش نهاد را ایفا می‌کند. در زبان روسی، حذف نهاد از جملاتی که فعل آن‌ها در زمان گذشته بیان شده‌اند، مجاز نیست. وجه تمایز حالت به‌ای ذینفع از ساختار مشابه در زبان فارسی، در آن است که در زبان روسی یکی از اعضای شرکت کننده در جمله ضمیر شخصی است، در صورتی که در زبان فارسی، به‌جای ضمیر شخصی، ضمیر ملکی به‌کار رفته است. در زبان روسی در جملات دارای حالت به‌ای مخاطب، حرف اضافه به‌کار نمی‌رود، حال آنکه در ساختارهای مشابه زبان فارسی، حرف اضافه به‌کار می‌رود.

واژه‌های کلیدی: حالت به‌ای ذینفع، حالت به‌ای مخاطب، هدایت دستوری دوگانه، نهاد و گزاره.

مقدمه

در زمینه حالت‌های (падежи) زبان روسی، زبان‌شناسان مطالب بسیاری نوشته‌اند. اما درباره حالت به ای ذینفع در دستورهای زبان روسی، مطالب اندکی نوشته‌اند. بر اساس کتاب‌های موجود در ایران، ایساچنکو اولین زبان‌شناسی است که فقط نام حالت به ای ذینفع را برده است.

وینوگرافد، شاخماتف، شربا، شودوا و سایرین از نخستین زبان‌شناسانی بودند که تحقیق و مطالعه دقیق درباره حالت‌های زبان روسی را شروع کردند و مقالات و کتاب‌های بسیار ارزنده‌ای را در این زمینه تألیف کرده‌اند.

در خارج از روسیه، زبان‌شناسانی چون یل ملف، یاکوبسن، پاولین و غیره در زمینه بسط و گسترش مفهوم کلی حالت‌ها و معانی مختلف آن در آثار خود مطالب ارزشمند و مهمی ارائه کرده‌اند.

مدتی است، محققان با مطالعات و بررسی‌های علمی، حالت به ای ذینفع و حالت به ای مخاطب را از یکدیگر مجزا کرده‌اند و این دو مقوله دستوری را زیر مجموعه حالت به ای مفعولی (дательный объект) محسوب کرده‌اند.

در بسیاری از کتاب‌های دستور زبان روسی، حالت به ای مخاطب به‌عنوان زیر مجموعه حالت به ای مفعولی در نظر گرفته شده است و از حالت به ای ذینفع صحبتی به‌میان نیامده است.

به‌نظر مؤلف این مقاله، حالت به ای ذینفع نیز باید زیرمجموعه حالت به ای مفعولی در نظر گرفته شود. زیرا ساختارهای شبیه *Мать написала сыну письмо* را که حالت به ای مخاطب نام دارد و از لحاظ ساختاری شباهت زیادی به حالت به ای ذینفع دارد، زیر مجموعه حالت به ای مفعولی شناخته‌اند. پس به راحتی می‌توان حالت به ای ذینفع را زیرمجموعه حالت به ای مفعولی دانست.

در کتاب دستور زبان روسی آکادمی علوم شوروی، نامی از حالت به ای ذینفع و مخاطب به‌میان نمی‌آید. از مثال‌های آورده شده: *Послать письмо сестре* متوجه می‌شویم که در این کتاب حالت به ای مخاطب را نیز زیرمجموعه حالتی، به‌نام *Косвенный объект* (مفعول بی‌واسطه) می‌دانند. (آکادمی علوم شوروی، ۱۲۴)

کاستاماروف در کتاب دستور زبان معاصر روسی برای حالت به ای دو معنی در نظر گرفته است: حالت نهادی و حالت مفعولی. (субъектное и объектное значение) حالت

به‌ای مخاطب را زیرمجموعه‌ی حالت مفعولی در نقش متممی (косвенное дополнение) محسوب می‌کند. در این کتاب حالت به‌ای ذینفع مطرح نشده است. (۳۸۰).

بحث و بررسی

در این مقاله کوشیده‌ایم تا ساختار و معانی مختلف حالت به‌ای ذینفع و مخاطب را که زبان‌شناسان کمتر به آن در کتاب‌ها و مقالات خود اشاره کرده‌اند، بررسی و تحلیل کنیم. این دو مقوله‌ی دستوری دو معنی مختلف از معانی کلی حالت‌های زبان روسی دارند، از این رو در ابتدای مقاله به‌طور مختصر چند جمله در تعریف کلی، معانی و تعداد حالت‌ها می‌نویسیم. وینگرادف در کتاب *دستور زبان روسی* می‌نویسد، حالت (падеж) ترجمه واژه یونانی (Ptoisit) به‌مفهوم سقوط (падение) است. (وینوگرادف، ۱۳۹).

سافکو در کتاب *زبان روسی* می‌نویسد، "حالت یک مقوله‌ی دستوری زبان روسی است که با تغییر دادن پایانه صرفی واژه‌های قابل صرف (склоняемые слова)، بیانگر ارتباط نحوی کلمات در جمله یا گروه واژه است." (سافکو، ۶۰).

زبان روسی، زبانی تصریفی (флективный язык) است، اما زبان فارسی، بر خلاف زبان روسی، غیرتصریفی (синтетический язык) است، از این رو ارتباط نحوی واژه‌ها با یکدیگر با کمک حروف اضافه، ساختار اضافه (изафетная конструкция) و نشانه‌ی مفعولی (را) بیان می‌شود. در زبان فارسی، بر عکس زبان روسی، پایانه‌ی صرفی برای بیان ارتباطات نحوی بین واژه‌ها وجود ندارد.

تعداد حالت‌ها در زبان روسی، بطور معمول شش حالت‌اند. پاره‌ای از زبان‌شناسان این تعداد را فزون‌تر از شش حالت می‌دانند.

بلاشاپکوا در کتاب *زبان روسی معاصر* می‌نویسد، اگر نوع پایانه صرفی از لحاظ تعداد آواها مورد نظر باشد، ما با تعداد حالت کمتری مواجه‌ایم. چرا که واژه *хлеб* در مثال‌های زیر دارای یک پایانه صرفی *-а* است و یک حالت محسوب می‌شود:

Мясо лучше хлеба, Мягкость - свойство хлеба, Я взял себе хлеба

ولی اگر واژه *хлеб* را از نقطه نظر معنی دستوری (грамматическое значение) در جملات پیشین بررسی کنیم، در آن صورت ما با سه حالت مجزا از یکدیگر مواجه خواهیم بود. در نتیجه در زبان روسی تعداد حالت‌ها، از نقطه نظر معنی دستوری واژه، بیشتر از شش حالت سنتی می‌باشد (بلاشاپکوا، ۴۸۹).

ایساچنکو در کتاب دستور زبان روسی می‌نویسد، درحالت حرف اضافه (предложный падеж) با حرف اضافه o با اشکال o лесе, o мосте و با حرف اضافه в (во) و na با پایانه‌های صرفی تکیه بر -у, -ю که دارای معنی مکانی‌اند в лесу, на мосту, на краю (ایساچنکو، ۹۱).

در کتاب دستور زبان روسی برای حالت به‌ای، دو معنی نهادی (объектный) و مفعولی (субъектный) در نظر گرفته شده است (شودووا و لاپاتین، ۱۶۳).

۱- حالت به‌ای ذینفع:

عمل فعل جملاتی که دارای ساختار حالت به‌ای ذینفع‌اند، به نفع یا ضرر فردی صورت می‌پذیرد. به‌طور معمول این‌گونه ساختارها دارای ضمیر شخصی یا اسمی‌اند که عضو اصلی جمله محسوب می‌شوند و همیشه درحالت به‌ای قرار دارد. وجود ضمیر یا اسم در حالت به‌ای بیانگر تأکید برذینفع بودن فرد است. در صورتی که در این‌گونه جملات به‌جای ضمیر شخصی، ضمیر ملکی به‌کار بریم، در آن‌صورت ساختار جمله، حالت به‌ای مخاطب است نه حالت به‌ای ذینفع. در ضمن در حالت به‌ای ذینفع، عضو اصلی جمله (ضمیر شخصی یا اسم در حالت به‌ای) همیشه جاندار است.

در صورتی که گزاره جمله، فعل باشد، حالت به‌ای ذینفع، به‌طور معمول از چهار عضو تشکیل می‌شود:

۱-۱- نهاد

۱-۲- فعل

۱-۳- ضمیر شخصی یا گاهی اسم صرف شده در حالت به‌ای ذینفع که عضو اصلی این ساختار است.

۱-۴- اسم صرف شده در حالت مفعول بی‌واسطه یا هر واژه‌ای که بتواند نقش اسم را ایفا کند. (گاهی بجای فعل می‌تواند یکی دیگر از اقسام کلام (часть речи)، مانند صفت کوتاه، در ساختار حالت به‌ای ذینفع به‌کار رود. در این‌صورت ساختار از سه عضو تشکیل می‌شود) به مثال‌های زیر توجه کنید:

1- Я молча пожал ей руку и (А. Чехов «Драма на охоте»)

۱- درحالی که ساکت بودم، من دستش (دست او) را فشردم.

2- Он вымазал мне лицо чернилами. (Н. Островский «Как закалялась сталь»)

۲- /او صورتم (صورت من را) با جوهر کثیف کرد.

3- Я сегодня порезал себе палец, - сказал Дымов. (А. Чехов «Попрыгуна»)

۳- دیموف گفت: «امروز من دستم را بریدم»

در مثال‌های بالا، واژه‌های я, он, я اولین عضو - در نقش نهاد، کلمات пожал, ей دومین عضو ساختار حالت به‌ای - فعل، در نقش گزاره، کلمات мне, себе سومین عضو ساختار - ضمائر شخصی، در نقش مفعول با واسطه و واژه‌های руку, лицо, палец چهارمین عضو جمله - اسم در نقش مفعول بی‌واسطه‌اند. در زبان روسی در صورتی که گزاره جمله فعل باشد، این چهار عضو تشکیل ساختار واحدی را می‌دهند.

جملات زبان فارسی، برخلاف زبان روسی، از سه عضو تشکیل شده‌اند. واژه‌های من، او و من اولین عضو در نقش نهاد جمله، کلمات فشردم، کثیف کرد و بریدم دومین عضو در نقش گزاره و اسامی به همراه ضمائر ملکی متصل دستش، صورتم و دستم سومین عضو جمله، در نقش مفعول بی‌واسطه محسوب می‌شوند.

همان‌طوری که می‌بینیم، در زبان روسی در این گونه ساختارها، جمله دارای چهار عضو است، در صورتی که در زبان فارسی ساختار مشابه از سه عضو تشکیل شده است. زیرا ضمائر ملکی متصل، همراه اسامی نقش مفعول بی‌واسطه را به‌عهده دارند و یک عضو محسوب می‌شوند.

وجه تمایز ساختار حالت به‌ای ذینفع با ساختار مشابه زبان فارسی:

- در جملات زبان روسی، ضمائر شخصی - مهم‌ترین اعضای ساختار حالت به‌ای ذینفع‌اند، در صورتی که در ساختار مشابه زبان فارسی، به جای ضمائر شخصی زبان روسی، ضمائر ملکی به‌کار می‌روند.
- در زبان روسی، ضمیر شخصی نقش مفعول با واسطه را ایفا می‌کند، در صورتی که ضمیر ملکی زبان فارسی همراه اسم وابسته خود، نقش مفعول بی‌واسطه را به‌عهده دارد.

همان‌طوری که مشاهده کردید، مفعول، یکی از اعضای جملات حالت به‌ای ذینفع را تشکیل می‌دهد. برای توضیح هرچه بیشتر مفعول در زبان فارسی، به بحث درباره نقطه نظرات زبان‌شناسان ایرانی می‌پردازیم:

حسن انزلی درباره مفعول در زبان فارسی می‌نویسد، گاهی عمل فعل بر روی اسم یا

جانشین اسم اثر می‌گذارد. به این نوع واژه‌ها مفعول گویند. در صورتی که عمل فعل بدون واسطه و به طور مستقیم بر روی اسم یا جانشین آن تأثیر گذارد، این اسم، مفعول بی‌واسطه نامیده می‌شود. در صورتی که عمل فعل با واسطه و غیرمستقیم به اسم یا جانشین آن سرایت کند، در آن صورت ما با مفعول با واسطه مواجه هستیم (انزلی ۱۳۲).

روبینچیک به روشنی مفعول بی‌واسطه (прямой объект) و مفعول با واسطه یا متمم (косвенный объект) را از یکدیگر متمایز می‌سازد. این زبان‌شناس در بحث نوع بیان متمم در زبان فارسی، حتی ترکیب صفت عالی با اسم (قوی‌ترین وزنه‌برداران، زیباترین دختران و بلندترین درختان) را نوعی متمم به شمار می‌آورد. (روبینچیک، ۴۵۵-۴۵۴).

به عقیده نگارنده این مقاله ترکیب‌های یادشده، صفت و موصوف‌اند و با کمک ابزار دستوری - کسره اضافه با یکدیگر از لحاظ نحوی با یکدیگر در ارتباط‌اند. این گونه ترکیب‌ها، هیچ ارتباطی به بحث متمم ندارند.

صدرالدین زمانیان در کتاب *دستور زبان فارسی نشانه مفعولی را* حرف اضافه می‌نامد (۱۳۲).

به نظر من، نشانه مفعولی *را*، مفعول بی‌واسطه و حروف اضافه، متمم را می‌سازند. از سوی دیگر نشانه مفعولی و حروف اضافه، به دلیل محل قرارگیری (بعد از مفعول بی‌واسطه و قبل از متمم) از یکدیگر متمایزاند، از این رو بهتر است، برای نشانه مفعولی و حروف اضافه دو نام جداگانه انتخاب شود.

حذف برخی از اعضای ساختار به ای ذینفع، تغییر معنی جمله را در پی دارد. برای مثال در صورتی که ضمیر شخصی - عضو اصلی *را*، از جملات دارای ساختار حالت به ای ذینفع زبان روسی و ضمیر ملکی *را*، از جملات فارسی حذف کنیم، مشخص نیست که عمل برای چه کسی انجام می‌شود. به مثال زیر توجه کنید:

Она поглядела ему на губы

او به لب‌های او (لب‌های او) نگریست.

در جمله فارسی و روسی بالا، نمی‌توان ضمیر شخصی *ему* و ضمیر ملکی متصل *ش* یا ضمیر ملکی *او* را از جمله حذف کرد، زیرا با حذف این واژه‌ها از ساختار، مشخص نیست که عمل فعل برای چه کسی صورت گرفته است.

در ساختارهای زبان روسی، اولین عضو (она) نقش نهاد، دومین عضو (поглядела) نقش گزاره، سومین عضو (ему) و چهارمین عضو (на губы) نقش مفعول بی‌واسطه را ایفا

می‌کنند.

در این ساختار نیز در زبان فارسی، برخلاف زبان روسی، جمله دارای سه عضو است. درضمن، در هر دو زبان، فقط در جمله مفعول با واسطه وجود دارد، زیرا فعل جمله ناگذر است. در ترکیب جملات دارای حالت به‌ای ذینفع، گاهی به‌جای فعل، می‌تواند صفت (معمولاً کوتاه) به‌کار رود. به‌مثال زیر توجه کنید:

Он мне дорог

او برای من عزیز است.

Брат мне мил.

برادر با من مهربان است.

این‌گونه ساختارها که صفت به‌جای فعل، نقش گزاره را ایفا می‌کند، برعکس جملات پیشین، از سه عضو تشکیل شده‌اند:

۱- اسامی он, брат ۲- ضمائر شخصی мне, мне ۳- صفات کوتاه дорог, мил اسامی به‌عنوان اولین عضو نقش نهاد، صفات کوتاه - دومین عضو نقش گزاره و ضمائر شخصی - سومین عضو نقش مفعول با واسطه را به‌عهده دارند.

در زبان فارسی، جملات مشابه دارای چهار عضو است: ۱- واژه‌های او, برادر در نقش مسندالیه‌ای، ۲- ضمائر شخصی و حروف اضافه برای من, با من در نقش متممی (مفعول باواسطه) ۳- صفات عزیز, مهربان در نقش مسندی ۴- فعل‌های ربطی است, است.

وجه تمایز این دو ساختار در دو زبان، به‌صورت زیر توضیح داده می‌شود:

• ساختار زبان روسی، دارای سه عضو: он, брат ضمیر شخصی мне, мне و صفات کوتاه дорог, мил است، در صورتی‌که جملات زبان فارسی، از چهار عضو او, برادر, ضمائر شخصی برای من, با من، صفات عزیز, مهربان و فعل ربطی است, است تشکیل شده‌اند.

• ضمائر شخصی در زبان روسی بدون حرف اضافه به‌کار رفته‌اند و نقش مفعول باواسطه را ایفا می‌کنند، در صورتی‌که ضمائر شخصی در زبان فارسی با حرف اضافه به‌کار رفته‌اند.

• در زبان فارسی، ساختارهایی که در آن‌ها صفت به‌عنوان گزاره (مسند) به‌کار رفته است، جمله از سه عضو: مسندالیه، مسند و فعل ربطی تشکیل شده‌است. در زبان روسی در ساختارهای مشابه فعل ربطی در جمله نهفته است.

جین اچسون در کتاب *زبان‌شناسی همگانی* می‌نویسد: "... در برخی موارد، باید از واژه مسندالیه اجتناب نمود و آن را با اصطلاحی که ابهام کمتری ایجاد می‌کند، جایگزین ساخت، مانند اصطلاح نهاد یا فاعل..." (۱۰۷).

به نظر مؤلف این مقاله، زمانی که با جمله دارای صفت به‌جای گزاره و یکی از واژه‌های *است، شدن و گشتن* مواجه می‌شویم (هوا سرد شد، پرویز کوشا است، احمد مریض شد و غیره) باید سه واژه: مسندالیه، مسند و فعل ربطی را به کار بریم و کاربرد نهاد، به‌ویژه فاعل مجاز نیست.

به مثال دیگری دربارهٔ حالت به ای ذینفع توجه کنید:

Он испортил мне жизнь.

او زندگی‌م را (زندگی‌مرا، زندگی‌من را) خراب کرد.

در جملات دارای حالت به ای ذینفع، وجود ضمیر شخصی мне، به‌جای ضمیر ملکی متصل (-م) یا ضمیر منفصل ملکی (زندگی‌مرا، زندگی‌من را) در ساختارهای مشابه زبان فارسی، بیانگر این نکته مهم‌اند که گوینده با استفاده از حالت به ای ذینفع می‌خواهد به مخاطب بگوید که عمل فعل (испортил) را، نهاد جمله به‌روشنی به‌ضرر خود احساس کرده‌است. در صورتی که در زبان فارسی، کاربرد ضمیر ملکی به‌جای ضمیر شخصی، این وضوح را ندارد، که نهاد عمل فعل جمله را به ضرر یا نفع خود احساس کرده است یا خیر.

به کارگیری ضمیر ملکی свои به‌جای واژه себе باعث می‌شود:

- ساختار حالت به ای ذینفع به ساختار حالت به ای مخاطب تبدیل شود.
- جمله دارای ضمیر ملکی به هیچ شکلی گویای آن نیست که نهاد جمله، عمل فعل را احساس کرده یا نکرده است.

مثال‌های جمع‌آوری شده نشان می‌دهند، فزون‌تر از آنچه که پیشتر دربارهٔ حالت به ای ذینفع گفته شد، در پاره‌ای از جملات، غیر از چهار عضو (با فعل) و سه عضو (با صفت)، عضو دیگری نیز به ساختار حالت به ای ذینفع اضافه می‌شود. مثال:

Она положила ему в карман деньги. А. Чехов «Цветы запоздалые»

او توی جیب او پول گذاشت.

با کمی دقت در جمله بالا متوجه می‌شویم، در این ساختار، فزون بر چهار عضو مورد بحث، عضو پنجم (в карман) نیز وجود دارد. حذف عضو پنجم از جمله، حالت به ای ذینفع را به حالت به ای مخاطب تبدیل می‌کند، زیرا نبود عضو پنجم باعث می‌شود که فعل

(положила)، مترادف فعل (дала) تلقی شود:

Она дала ему деньги

در زبان روسی، این‌گونه ساختارها، (Она положила ему деньги) به‌عنوان حالت به‌ای مخاطب که در این مقاله مورد بحث قرار خواهد گرفت، محسوب می‌شوند، زیرا فعل положила به معنی дала به کار رفته است.

در حالت به‌ای ذینفع، عضو اصلی ساختار همیشه جاندار است. واژه‌های بیجان نمی‌توانند به‌عنوان عضو اصلی جملات به‌ای ذینفع محسوب شوند.

برای تشخیص حالت به‌ای ذینفع از سایر حالت‌های به‌ای مشابه، می‌توان به‌جای عضو اصلی جمله (معمولاً ضمیر شخصی) از ضمیر ملکی مناسب استفاده کنیم. در این صورت در جمله حالت به‌ای وجود ندارد، در نتیجه مشخص نیست که نهاد جمله عمل فعل را به‌روشنی احساس می‌کند یا خیر. این‌گونه جملات فقط خبر می‌دهند که عملی صورت گرفته است. مثال:

Он сломал мне ногу.

او پای من را شکست.

Он сломал мою ногу.

او پای من را شکست.

Она поправляет себе волосы.

او موهای خود را مرتب می‌کند.

Она поправляет свои волосы.

او موهای خود را مرتب می‌کند.

دو جمله Он сломал ей ногу. Она поправляет себе волосы دو ساختار حالت به‌ای بدون بحث زبان روسی‌اند. در زبان فارسی، همان‌طوری که از دو جمله بالا مشخص است، هر دو جمله به یک صورت بیان می‌شوند، زیرا در زبان فارسی حالت به‌ای ذینفع با مفهومی که در زبان روسی به‌کار می‌رود وجود ندارد.

اینک پس از بحث و بررسی ساختار حالت به‌ای ذینفع، به تجزیه و تحلیل حالت به‌ای مخاطب می‌پردازیم:

۲- حالت به‌ای مخاطب:

حالت به‌ای مخاطب زیر مجموعه‌ی حالت به‌ای مفعولی محسوب می‌شود. در این‌گونه ساختارها به‌طور معمول موضوعی به‌اطلاع فردی رسانده می‌شود یا شیئی به‌شخصی داده می‌شود. فعل‌های که در این‌گونه جملات به‌کار می‌روند، احتیاج به‌مفعول دارند، به‌همین دلیل به‌ساختارهای مشابه، حالت به‌ای مخاطب گویند.

حالت به‌ای مخاطب از نقطه نظر کاربرد فعل جمله به‌گروه‌های زیر تقسیم می‌شود:

۲-۱- حالت به‌ای مخاطب که در آن فعل‌های بیان (говорение) به‌کار می‌رود.

در این‌گونه ساختارها سه عضو شرکت دارند:

گوینده (عضو فعال) - اولین عضو، فعل بیان - دومین عضو و مخاطب (عضو غیر فعال)

- سومین عضو. مثال:

Вы только отвечайте мне сразу.

شما فقط فوراً به من جواب بدهید.

در مثال بالا، واژه отвечайте فعل بیان، ضمیر شخصی вы (عضو فعال) و мне (مخاطب یا عضو غیرفعال) محسوب می‌شوند. در ساختارهای مشابه، وجود مخاطب در جمله الزامی است. در غیر این صورت مشخص نیست که مطلب به‌چه کسی گفته شده است. واژه گوینده را می‌توان از جمله حذف کرد، زیرا در زبان روسی در زمان حال و آینده و در زبان فارسی در تمامی زمان‌ها، شناسه، به‌عنوان نهاد اجباری، نقش گوینده را ایفا می‌کند. صادقی و ارژنگ در کتاب دستور می‌نویسند: «نهاد اجباری همان شناسه است که در ساختمان هر فعل جمله وجود دارد» (۸).

۲-۲- در ساختار حالت به‌ای مخاطب، فعل‌های مختلفی شرکت دارند. بیشتر فعل‌های شرکت‌کننده در این گروه به‌معنی ارائه (представление) چیزی به کسی‌اند. این گروه افعال برای کامل شدن مفهوم خود نیاز به دو وابسته (распрос-транитель) دارند: یکی در حالت مفعول بی‌واسطه و دیگری در حالت مفعول باواسطه. افعال این گروه شامل فعل‌های دارای مفهوم ارسال کردن (прислать)، دادن (дать)، هدیه کردن، (дарить) قرض دادن، (одолжить) مشتقات آن‌ها و غیره‌اند. از ویژگی‌های این فعل‌ها، هدایت دستوری دوگانه (двойная направленность действия) آن‌ها است. به‌عبارت دیگر این‌گونه افعال دارای دو وابسته در دو حالت مختلف - مفعول بی‌واسطه و باواسطه‌اند.

در ساختار حالت به‌ای مخاطب مورد بحث در بند شماره ۲-۲ نیز چهار عضو به‌کار

می‌روند: نهاد (تحویل دهنده) - اولین عضو، گزاره (فعل) - دومین عضو، مخاطب (تحویل گیرنده) - سومین عضو و کسی یا چیزی که ارائه می‌شود - چهارمین عضو. مثال:

Мне принесли цветы. А. Толстой «Хождение по мукам»

برای من گل آورده‌اند.

در مثال پیشین در زبان روسی نهاد یا اولین عضو جمله به صورت شناسه (И نهاد اجباری) در فعل (принесли) نهفته است. دومین عضو جمله - گزاره به صورت فعل مطلق، زمان گذشته، سوم شخص جمع (принесли) و سومین عضو - تحویل گیرنده به صورت ضمیر شخصی (мне) در نقش مفعول با واسطه و چهارمین عضو - جسمی که ارائه می‌شود (цветы) در نقش مفعول بی واسطه بیان شده است.

در زبان فارسی، جمله پیشین دارای چهار عضو: نهاد اجباری - /ند، گزاره - آورده، متمم - برای من و مفعول بی واسطه گل است. با مقایسه دو جمله زبان روسی و جمله مشابه آن در زبان فارسی، مشخص می‌شود که در زبان فارسی، برعکس زبان روسی، جمله با حرف اضافه به کار رفته است. به عبارت دیگر می‌توان ادعا کرد که در جملات حالت به‌ای مخاطب، مهم‌ترین عضو جمله زبان روسی، در زبان فارسی با کمک حرف اضافه بیان می‌شود. در پاره‌ای از جملات، فعل جمله به مفهوم ارائه چیزی به کسی به کار نمی‌رود، در آن صورت می‌توان تحویل گیرنده را حذف کرد. مثال:

Такие колодцы в сутки дают много воды.

چنین چاه‌هایی در شبانه روز آب زیادی می‌دهند.

در این جمله به علت معنی ویژه فعل (عدم ارائه چیزی به کسی) هم در زبان روسی، هم در زبان فارسی، سومین عضو - تحویل گیرنده حذف شده است.

نتیجه‌گیری

با تحقیق و بررسی بر روی حالت به‌ای ذینفع و مخاطب و طرز بیان آن‌ها در زبان فارسی، می‌توان نتایج زیر را برشمرد:

- حالت به‌ای ذینفع و مخاطب، زیر مجموعه حالت به‌ای مفعولی شمرده می‌شوند.
- در صورتی که گزاره جمله فعل باشد، حالت به‌ای ذینفع دارای چهار عضو: ۱- نهاد، ۲- گزاره، ۳- ضمیر شخصی یا اسم در نقش مفعول با واسطه و ۴- اسم در نقش مفعول بی واسطه است.

- حالت به ای مخاطب از چهارعضو تشکیل شده است: ۱- نهاد، ۲- گزاره، ۳- ضمیرملکی یا اسم درنقش مفعول باواسطه و اسم در نقش مفعول بی‌واسطه.
- وجه تمایز حالت به ای ذینفع با ساختار مشابه در زبان فارسی، در این است که در زبان روسی از ضمیر شخصی استفاده می‌کنیم و در زبان فارسی به جای ضمیر شخصی، ضمیر ملکی به کار می‌بریم.
- در صورتی که در زبان روسی در حالت به ای ذینفع، به جای فعل، صفت کوتاه به کار رفته باشد، در این صورت ساختار مشابه در زبان فارسی، از مسندالیه، مسند و فعل ربطی ساخته می‌شود.
- وجه تمایز حالت به ای مخاطب با جملات مشابه در زبان فارسی، در کاربرد حرف اضافه است. در زبان فارسی در این گونه جملات حرف اضافه به کار می‌رود، در صورتی که در زبان روسی عضو اصلی جمله بدون حرف اضافه به کار می‌رود.

کتابشناسی

- اچسون، جین. (۱۳۶۷). *زبان‌شناسی همگانی*. مترجم، حسین وثوقی. تهران: نشر علوی.
- انزلی، حسن. (۱۳۶۶). *دستور زبان فارسی*. ارومیه: نشر انزلی.
- زمانیان، صدرالدین. (۱۳۷۵). *دستور زبان فارسی*. تهران: نشر یکات.
- صادقیان، علی اشرف و غلامرضا ارژنگ. (۱۳۵۳). *دستور*. تهران: سازمان کتاب‌های درسی ایران.
- فرشیدورد، خسرو. (۱۳۸۲). *دستور مفصل امروز*. تهران: نشر سخن.
- لازار، ژیلبر. (۱۳۸۴). *دستور زبان فارسی معاصر*. مترجم، مهستی بحرینی. تهران: نشر هرمس.
- Академия наук СССР. (1954). *грамматика русского языка*. «Институт языкознание». Москва.
- Белошапкина, В.А. (2003). *Современный русский язык*. Москва: Азбуковник.
- Виноградов, В.В. (1972). *Русский язык*. Москва: Высшая школа.
- Исаченко, А.В. (1965). *Грамматический строй русского языка*. Братислава: Словацкая академия наук.
- Костомаров, В.Г. Максимов. (2003). *Современный русский литературный язык*. Москва: ГАРДАРИКИ.

Рубинчик, Ю.А. (2001). *Грамматика современного персидского литературного языка*. Москва: Фирма.

Савко, И.Э. (2004). *Русский язык*. Минск: Харвест.

Шведова, Н.Ю. В.В. Лопатин. (1990). *Русская грамматика*. Москва: Русский язык.

